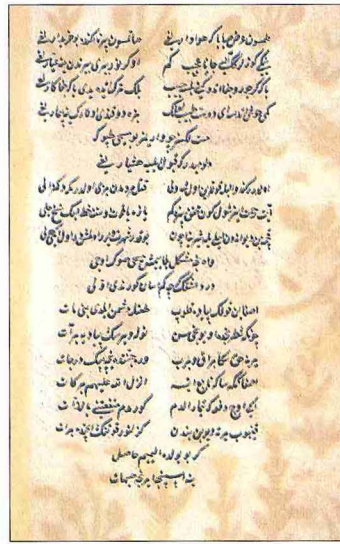

Arundel, Or., nr. 18; John Rylands Library, Manchester, Turkish Manuscripts, nr. 62; İÜ Ktp., TY, nr. 899; Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 483). *İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*'nda (İstanbul 1947, I, 87) divanın başka nüshalarının varlığından da söz edilmektedir. Eserin tenkitli neşri Mine Mengi tarafından yayımlanmıştır (Ankara 1995).

2. *Şehrengîz*. Mesîhî'nin en ünlü eseridir. Divanın birçok nüshasında ve çeşitli şiir mecmuaları içinde yer alan eser esas olarak Edirne'nin ve Edirneli güzellerin tanıtıldığı 178 beyitlik bir mesnevidir. Şöhretini edebî değerinden çok şehrengiz türünün edebiyatımızdaki en eski örneklerinden oluşuna borçludur. Ağâh Sırrı Levend, mesnevinin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshasında (nr. 1532) bulunan "Azîmet-kerden-i Sultan Selîm Han der Şehr-i Edirne" başlığından hareketle yazılış tarihini 1512 olarak kaydeder. Eserde Edirneli gençlerin birkaç beyit içerisinde kısa tanıtları yapılır. Ayrıca baş tarafında bir münâcât ile gece ve gündüz tasvirinin yer aldığı bir bölüm, sonunda da kısa bir hâtîme vardır.

3. *Gül-i Sad-berg*. Eski kaynaklardan yalnızca *Latîfî Tezkiresi*'nde hakkında bilgi verilen bu eser 100 adet mektuptan meydana gelmiş bir münşeat mecmuasıdır. Latîfî, *Gül-i Sad-berg*'in Şeyh Mahmûd b. Edhem'in *Gülşen-i İnşâ*'sına benzediğini kaydeder. Sanatkârane bir üslûpla kaleme alınan *Gül-i Sad-berg*'de Arapça ve Farsça kelime, ibare ve cümlelerin sıkça kullanılması dikkati çeker. Gerek bu özelliği gerekse mektupların çoğunda görülen kalıp şeklinde anlatım biçimlerinden kaynaklanan benzerlikler, *Gül-i Sad-berg*'deki mektupların en azından bir kısmının Arap ve Fars kaynakları örnek alınarak yazılmış olabileceği izlenimini vermektedir. Eserde yer alan metinler şefkatnâme, talepnâme, irsâl-nâme, şevknâme, tehniyetnâme, îlâm-nâme, şikâyetnâme, cevapnâme, şükürnâme, tâziyetnâme, iyâdetnâme ve dâvetnâme olmak üzere on iki çeşit mektup türünde yazılmıştır. Eserin bazı nüshalarında bu başlıkların tertibi farklılık göstermektedir. V. L. Ménage tarafından Paris nüshası üzerinde yapılan inceleme ile Çetin Derdiyok'un hazırladığı doktora tezinin karşılaştırılmasında bu durum daha açık şekilde görülmektedir. Gerek nüshaların değişik hacimlerde düzenlenmesi gerekse bunlarda birbirinden ayrı mektupların yer alması Mesîhî'nin eseri üzerinde çalışmalarını sürdürdüğünü or-

Divân-ı Mesîhî'nin ilk ve son sayfaları (Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 483)

taya koymaktadır. Ayrıca Millet Kütüphanesi'ndeki bir mecmua içinde (Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 685, vr. 169^b-170^a) *İşret-nâme-i Mesîhî* (*Sâki-nâme-i Mesîhî*) başlığını taşıyan seksen yedi beyitlik bir mesnevi bulunmaktadır. Ancak bu mesnevinin hangi Mesîhî'ye ait olduğu konusunda kesin bir kanaate varılamamıştır (Mengi, *Erdem*, VI/17 [1990], s. 419-436).

BİBLİYOGRAFYA :

Sehî, *Tezkire*, s. 103; a.e. (Kut), s. 268; Âşik Çelebi, *Meşârî-ş-suarâ*, Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 268, vr. 166^b; Latîfî, *Tezkire*, s. 309-311; Beyânî, *Tezkire*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 757, vr. 192^b; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 898-902; Riyâzî, *Riyâzû-ş-suarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 134^a; *Kesfû'z-zunûn*, II, 1505; Hammer, *GOD*, I, 297; Gibb, *HOP*, II, 226; Mine Mengi, *The Divan of the Fifteenth Century Ottoman Poet Mesîhî* (doktora tezi, 1969), University of Edinburgh; a.m.f., *Mesîhî Divânı*, Ankara 1995; a.m.f., "Mesîhî'nin Hayatı, Şairliği ve Eserleri", *TDe.*, VI (1974), s. 109-119; a.m.f., "The Fifteenth Century Ottoman Poet Mesîhî and His Works", *Erdem*, II/5, Ankara 1986, s. 357-369; a.m.f., "İşretnâme-i Mesîhî Üzerine", a.e., VI/17 (1990), s. 419-436; "Mesîhî", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1985, II, 231; İrfan Morina, *Priştineli Mesîhî*, Priştine 1987; İ. Çetin Derdiyok, *XV. Yüzyıl Şairlerinden Mesîhî'nin Gül-i Sad-berg'i* (doktora tezi, 1994), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; V. L. Ménage, "An Ottoman Manuel of Provincial Correspondence", *WZKM*, LXVIII (1976), s. 31-45; a.m.f., "The Gül-i Sad-berg of Mesîhî", *Osm.Ar.*, VII-VIII (1988), s. 11-32; Fehim Bayraktareviç, "Mesîhî'nin Dünya Edebiyatında Yer Alan Bahariye'si" (trc. İsmail Eren), *TDED*, XXII (1977), s. 213-219; İsmail Eren, "Bahariye'nin Fransızca, Rusça ve Sırpça Çevirileri", a.e., XXII (1977), s. 221-227; Abdülkadir Karahan, "Mesîhî", *İA*, VIII, 124-126; Th. Menzel - [E. G. Ambros], "Mesîhî", *ELP* (İng.), VI, 1026-1027; Mustafa Kutlu, "Mesîhî, İsa", *TDEA*, VI, 276-277.

MİNE MENGİ

MESİHÎ, Ebû Sehl

(Abu Sehl el-Mesîhî)

Ebû Sehl İsa b. Yahya el-Mesîhî el-Cürçânî (ö. 401/1010-11 [?])

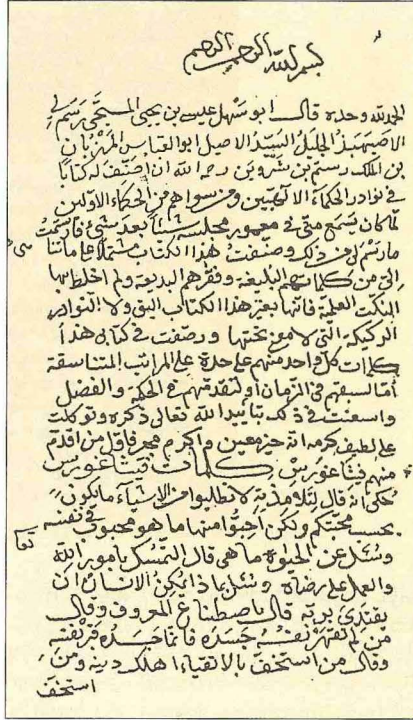
Tabip ve filozof.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Cürçân'da doğduğu, aslen hristiyan olduğu ve Bağdat'ta yetiştiği bilinmektedir. Hârizm'de bulundu; ilim ve edebiyatın hâmisisi olarak tanınan Me'mûnîler'in sarayında İbn Sînâ, Bîrûnî, İbnü'l-Hammâr, Ebû Mansûr es-Seâlibî ve İbn İrâk gibi âlimlerle birlikte büyük itibar gördü. Bu dönemde kaleme aldığı kitaplardan bir kısmını himayelerine girdiği Me'mûnî yöneticilerine ithaf etmiştir. Gazneli Mahmud, Ebû'l-Abbâs Me'mûn b. Me'mûn'dan meclisindeki âlimleri kendi sarayına göndermesini istediği zaman diğer âlimler davete uyarken İbn Sînâ ile Mesîhî gitmemeye karar verdiler ve Hârizm'de kalmayı tehlikeli gördükleri için de Mâzenderan'a doğru yola çıktılar. Fakat çölde yakalandıkları kum fırtınasında Mesîhî öldü (Nidhâmî-i Arûdî, s. 119-121). Klasik kaynaklar tarih belirtmeden onun kırk yaşlarında öldüğünü zikretmektedir (İbnü'l-Kiftî, s. 266; İbn Ebû Usaybia, s. 436). Bağdatlı İsmâil Paşa ise vefat yılı olarak 401 (1010-11) tarihini vermektedir (*Hediyyetü'l-ârifin*, I, 806); ancak bu tarih diğer araştırmacıların verdiği bilgiler çerçevesinde muhtemelen görülmekteyse de (bk. Ghada Karmî, II/2, s. 273) kesin değildir.

Mesîhî felsefe, mantık, matematik, fizik ve tıp gibi ilimlerin (ulûmü'l-evâil) ta-

mamında en üst seviyelere çıkmış bir âlimdi. Nizâmî-i Arûzî, onunla İbn Sînâ'yı birlikte zikrederek her ikisinin de felsefe- de Aristo'nun halefi olduğunu belirtmektedir (*Chahâr Maqâla*, s. 118-119). Mesîhî'nin Aristo'nun halefi olduğu yolundaki bu açıklama her ne kadar abartılıysa da onun felsefedeki yerini göstermesi bakımından önemlidir. Fakat Mesîhî, kendisi hakkında Ali b. Zeyd el-Beyhaki'nin "tıp yönü baskın gelen filozof" tabirini kullanmasından da anlaşıldığı gibi (*Târîhu hûkema'î'l-İslâm*, s. 111), daha çok tıp alanındaki çalışmalarıyla ünlüdür. Ayrıca tıba dair çok sayıda eserin yazarı olmasının yanında onun bu sahada İbn Sînâ'nın hocası olduğunun nakledilmesi (a.g.e., s. 436) ve İbn Sînâ'nın da bazı eserlerini kendisine ithaf etmesi (a.g.e., a.y.) Mesîhî'nin tıp alanındaki üstün yönünü açıkça ortaya koymaktadır. Mesîhî, yalnız teorik ve pratik tıptaki yetkinliği dolayısıyla değil, aynı zamanda eserlerinde kolay anlaşılır bir dil kullanması ve ele aldığı konuları başarılı bir biçimde düzenlemesiyle de klasik müelliflerin takdirlerini kazanmıştır. Ancak yazdığı eserle klasik dönem tip dünyasında büyük yankılar yandıran ünlü tıp âlimi Ali b. Abbas el-Mecûsî'nin (ö. 384/994) istisnai bir tutumla onun *Kitâbü'l-Mi'e* adlı eserinin tertibini güzel bulmayarak şiddetle eleştirdiğini belirtmek gerekir (*Kâmilü's-şinâ'ati't-tıbbiyye*, I, 4).

Eserleri. 1. *Kitâbü'l-Mi'e fi't-tıbb (fi's-şinâ'ati't-tıbbiyye)*. Müellifin en önemli çalışması olup ansiklopedik düzenle 100 bölüm (kitab) halinde kaleme alınmıştır. Her bölüm müstakildir ve anlaşılması bakımından diğerlerine bağlı değildir. Muhtemelen türünün en eski örneği olan kitap G. Sarton'a göre İbn Sînâ'nın *el-Kânûn*'una model teşkil etmiştir. Çok sayıda yazma nüshası bulunan esere tıp âlimi İbnü't-Tilmiz bir hâşiye yazmış, Nu'mân b. Ali Rızâ el-İsrâîlî de *el-Havâşî'n-Nu'mâniyye ve'l-makâsîdü't-tıbbiyye* başlığıyla bunun özetini çıkarmıştır (nşr. Kad-rî Şerefi, Haydarâbâd 1959). Gâde Kermî ve Mahmûd el-Hâc Kâsım Muhammed birer makalesinde eseri incelemiştir (bk. bibl.). 2. *Kitâbü't-Tıbbi'l-küllî*. Tıbbin temel konularına giriş mahiyetindeki eser iki bölümden (makâle) oluşur. Birinci bölüm otuz dokuz babdan, ikinci bölüm kırk bir babdan meydana gelmektedir. 3. *Kitâbü İzhârî hikmetillâhi te'âlâ fi hal-ku'l-insân*. İbn Ebû Usaybia, insan organlarının fizyolojisiyle bunların görev ve faydalarını ele aldığı eseri Mesîhî'nin en

Ebû Sehl el-Mesîhî'nin *Nevâdirü'l-hükemâ'* adlı eserinin ilk sayfası (İÜ Ktp., AY, nr. 321/1)

değerli ve yararlı çalışması olarak nitelemektedir. 4. *Risâle fi Mâhiyyeti'l-cederî ve tedbirihî*. Çiçek hastalığı ve buna karşı alınacak önlemler hakkındadır (Sezgin, III, 326). Mesîhî'nin mevcut diğer eserleri de şunlardır: *Risâle fi Tahkiki emri'l-vebâ' ve'l-ihtirâzi 'anhu*; *Risâle fi Tahkiki sülü'l-mizâc mâ hüve ve kem eşnâfuhâ*; *Kitâbü Uşûlî 'ilmi'n nabz* (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. a.g.e., III, 326-327); *Eşnâfü'l-'ulûmi'l-hikemiyye* (Muhammed Takî Dânişpejûh tarafından neşredilmiştir; Tahran 1370); *Fevâ'id fi's-şar'*; *Risâletü'l-edviye*; *Nevâdirü'l-hükemâ'* (bu üç eserin yazma nüshaları için bk. Şeşen, s. 359-360); *Er-kânü'l-'âlem*; *Telhişu's-semâ' ve'l-'âlem* (Aristo'nun eserinin ihtisarıdır; son iki eserin yazma nüshaları için bk. *DMBİ*, V, 576, 577). Mesîhî'nin kaynaklarda ayrıca *Kitâbü fi'l-'ilmi't-tabi'i*, *İhtişâru Kitâbi'l-Mecisî*, *Kitâbü Ta'bîri'r-rü'yâ'* adlı eserleri geçmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Abbas el-Mecûsî, *Kâmilü's-şinâ'ati't-tıbbiyye* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1996, I, 4; Nidhâmî-i Arûdî, *Chahâr Maqâla* (trc. E. G. Browne), London 1978, s. 110, 118-121; Ali b. Zeyd el-Beyhaki, *Târîhu hûkema'î'l-İslâm* (nşr. Mem-

dûh Hasan Muhammed), Kahire 1417/1996, s. 110-111; İbnü'l-Kiftî, *İhbarü'l-'ulemâ'*, s. 266; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ'*, s. 436-437; Ebû'l-Ferec, *Târîh*, I, 271; Suter, *Die Mathematiker*, s. 79; *Hediyetü'l-'arifîn*, I, 806; Sarton, *Introduction*, I, 678; Sezgin, *GAS*, III, 326-327; V, 336-337; VI, 241; VII, 389; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 151; Şeşen, *Fihrisü mahtûâtü't-tıbbi'l-İslâmî*, s. 359-360; Ghada Karmî, "A Mediaeval Compendium of Arabic Medicine: Abû Sahl al-Masîhî's Book of the Hundred", *MTUA*, II/2 (1978), s. 270-290; Mahmûd el-Hâc Kâsım Muhammed, "Kitâbü'l-Mi'e fi't-tıbb li'l-Cürçânî", *Âfâku's-sekâfe ve't-türâs*, V/18, Dübey 1418/1997, s. 77-89; A. Dietrich, "al-Masîhî", *EP* (İng.), VI, 726-727; Yûnus Kerâmî, "Ebû Sehl Mesîhî", *DMBİ*, V, 574-579.

ÖMER MAHİR ALPER

MESİL

(المسيل)

Bir akarda biriken sularla atık suların geçiş yolu ve bunu sağlayan irtifak hakkı (bk. İRTIFAK).

MESİLE

(المسيلة)

Cezayir'de bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu vilâyet.

Cezayir'in kuzeyinde Hudne dağı ile aynı adla bilinen tuzlu sığ bir gölün arasındaki ovada kurulmuştur. Son yıllarda yapılan arkeolojik kazılarda bugünkü Mesile civarında Romalılar dönemine ait bir yerleşim yeri bulunduğu tesbit edilmiştir.

İlk Fâtîmî halifesi Ubeydullah el-Mehdî, Berberî liderlerinden Muhammed b. Haraz (Hazar) ez-Zenâtî'nin Mağrib'de pek çok kişiyi katletmesi üzerine oğlu Ebû'l-Kâsım Muhammed'i (Kâim-Biemrillâh) büyük bir orduyla Mehdiye'den Mağrib'e sevketti. Onun Mehdiye'den yola çıktığını duyan düşman kuvvetleri dağıldı. Ebû'l-Kâsım, Zâb ve Tâhert seferleri dönüşünde Femüssahrâ (Tuhûmüssahrâ) olarak bilinen stratejik mevkiye bir ordugâh şehir kurmaya karar verdi (315/927) ve bu toprakların sahibi Benî Kemlân Fahsül-kayrevan'a sürüldü. Kâim-Biemrillâh, inşa işlerini takip etmesi için en güvendiği kumandanlardan Yemen asıllı Ali b. Ahmed b. Hamdûn (Hamdân) el-Endelüsî el-Cüzâmî'yi görevlendirdi.

Ali b. Ahmed b. Hamdûn, şehrin kuruluşunun tamamlanmasından ardından Kâim-Biemrillâh tarafından Zâb bölgesine vali tayin edildi. Başlangıçta Kâim-Biemrillâh'ın adına nisbetle Muhamme-